
Közoktatás – alternatív iskolák Svájcban

MAGYAR ISTVÁN – VÁGÓ IRÉN

Az oktatási rendszer az elmúlt tíz évben Magyarországon is lényeges változásokon ment keresztül. Az oktatási törvényben deklarált szektorsemleges finanszírozás lehetőségével élve örvendetesen gazdagodott az iskolafenntartók köre. Így a szabad iskolaválasztás nem jelszó többé, mert a szülők és diákok valóban igényeik szerint választhatnak a magán és alapítványi, egyházi és önkormányzati (állami) iskolák között. Az alternativitás megnyilvánul az iskolák által közvetített műveltségterületben, értékekben, pedagógiai módszerekben, az iskolahasználók együttműködési módjaiban. Az oktatási intézményeket különböző gyermek-, pedagógus- és szülőképek és ennek megfelelő szerepek, interakciók jellemzik. Az új kezdeményezések egyik jellegzetes csoportját azok az óvodák, iskolák alkotják, amelyek a külföldi alternatív pedagógiákat – Waldorf (Steiner), Freinet, Montessori, Rogers stb. – adaptálják a klasszikusokhoz hűen vagy azoktól eltérő módon. A kezdeti lépések megtétele közben úgy gondoljuk, nem lesz érdektelen, ha egy hozzánk hasonlóan kicsi, ám nálunk sokkal konszolidáltabb országban vizsgáljuk meg az alternatív iskolák működését, ezért esett a választásunk Svájcra.

Mivel Svájc közoktatása a miénktől lényegesen eltérő sajátosságokat is mutat, elengethetetlennek látszik a bevezetőben a svájci iskolarendszer egészének felvázolása.

Valójában nem is lehet svájci iskolarendszerről beszélni, sokkal helyesebb lenne svájci iskolarendszereket említeni. A valóság az, hogy nem létezik „svájci iskola”, nincs szövetségi oktatási minisztérium, ugyanígy nincs oktatásügyi miniszter sem. Svájc 6,7 millió lakosa huszonhat, egymástól kisebb-nagyobb mértékben különböző iskolarendszerrel rendelkezik. Huszonhat ugyanis a száma a svájci szövetségi kantonoknak és félkantonoknak, melyek a mi megyéinknek felelnek meg. Az oktatásügy a kantonok hatáskörébe tartozik, a Szövetség csupán koordinálja a különböző oktatási rendszereket. A svájci iskolarendszert a területi, vallási, nyelvi és földrajzi különbözőségek formálják sokszínűvé, értékeiben mégis meglepően azonossá. A több kultúra békés egymás mellett élése természetes módon a toleranciát, a demokráciát és a szabadságot tette meg a nevelés alapértékének.

A helyzet jobb megértéséhez hasznos egy rövid kitérével képet adni Svájc politikai, gazdasági, vallási és kulturális viszonyairól, mivel ezek határozzák meg a kantonok oktatási függetlenségét és az oktatás tartalmi sajátosságait.

Társadalmi berendezkedés

Svájc 1848 óta szövetségi állam, amely az 1291-ben alakult államszövetségből nőtt ki. A törvényhozó testület a két kamarából áll. A végrehajtó hatalom legfelsőbb szerve a

Szövetségi Tanács, melynek 7 tagja közül minden évben más elnököl, aki egyben az államfői tisztséget is betölti. Nincs miniszterelnök, jöllehet a 7 szövetségi tanácsos gyakorlatilag miniszterelnöki tisztséget tölt be, mivel egy tanácsos kezében több minisztérium hatásköre összpontosul. A szövetségi tanácsosokat korlátlan időtartamra választják, leváltani őket nem lehet, legfeljebb a visszalépésüket lehet követelni. Ám az, hogy ők nem „ragadnak” oda a székükhöz, és az utóbbi években is többen visszaléptek, az bizonyára a mély demokratikus gyökerekkel rendelkező svájci iskolai nevelésnek is köszönhető. A Szövetségi Gyűlésben több pártot találunk, közülük a legjelentősebbek a Szabaddemokrata Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Kereszténydemokrata Néppárt.

A svájci állampolgárok nem csupán képviselőik útján, hanem közvetlenül is beleszólnak a politikai döntésekbe, évente 8-10 népszavazáson a legváltózatossabb kérdésekben foglalnak állást. A szövetségi állam keretén belül a kantonok és a községi önkormányzatok nagy autonómiával és hatáskörrel rendelkeznek, elsősorban a pénz- és adóügy, valamint a kultúra és az oktatásügy területén. A pártok spektruma a kantoni és a helyi szinten is széles, ezért a svájci politika állandó kompromisszumkeresésből, a „kis lépések” módszeréből áll.

Kulturális adottságok

Svájc többnyelvű és -kulturájú ország. A lakosság 75%-a német, 20%-a francia, 4%-a olasz és 1%-a rétoromán anyanyelvű. A 26 kantonból 17 német nyelvű, 4 kanton francia, 3 francia és német, 1 kanton német és rétoromán (40%) és 1 kanton olasz nyelvű. Négy hivatalos nyelv van, és a német, a francia és az olasz kulturális hatás az iskolarendszerekben is nagyon érződik. A kantonok határozzák meg az oktatás nyelvét, és első idegen nyelvként egy másik hivatalos nyelvet tanítanak. Ennek ellenére (különösen a kevésbé iskolázottak körében) jelentős kommunikációs és interkulturális nehézségek, valamint az ezekből adódó ellentétek léteznek. Az utóbbi években gyakran panaszzolják, hogy a második hivatalos nyelv tanítása nem eléggé hatékony, és a német, illetve a francia anyanyelvű fiatalok leginkább angolul értetik meg magukat egymással.

Vallás és vallásoktatás

Az elmúlt évszázadokban a vallási ellentétek többször kiéleződtek Svájcban, a Szövetség több vallásháborút is megért. Ezeket az ellentéteket az oktatás is megsínylette. Az 1874-ben átdolgozott szövetségi alkotmány deklarálta az állami iskolák vallási semlegességét. Ma 3 kantonban nincs semmiféle vallásoktatás, 8-ban van felekezettől független bibliai oktatás, és 15 kantonban létezik felekezeti hittan-tanítás. Mindenütt megengedett, hogy a felekezetek iskolán kívüli hitoktatást szervezzenek és az iskola terméit és berendezéseit erre a célra használják. Az iskolától elvárják, hogy vallási toleranciára nevelje a fiatalokat.

A gazdasági helyzet

Jöllehet Svájc ma a világ leggazdagabb országai közé tartozik, néhány évtizeddel ezelőtt a szegénység miatt még sokan kényszerültek kivándorlásra. Ma Európában itt a leggalacsonyabb a munkanélküliség, ezért sokan tartanak attól, hogy a közös Európa létrejötte Svájc gazdaságát negatívan érinti majd. Ebben a kis országban is léteznek lény-

ges regionális gazdasági különbségek. Az egy főre jutó jövedelem aránya a „leggazdagabb” és a „legszegényebb” kanton között 2:1. Ez természetesen kihat az oktatásügyre is, mert egyes kantonok saját erejükből nem tudják fenntartani a speciális iskolákat és a felsőoktatási intézményeket.

A svájci iskolarendszer

1. Rövid iskolatörténet

A francia forradalomig Svájcban is az egyházak feladata volt az oktatás. Több európai hírű, elsősorban bencés iskola működött. A reformáció és az ellenreformáció nagy hatással volt az oktatásügyre. *Kálvin* Genfben, a jezsuiták Freiburgban alapítottak iskolát, és elsősorban a legfelsőbb társadalmi réteget próbálták megnyerni maguknak. A francia forradalomig a népoktatás meglehetősen fejletlen volt. A 19. század kezdetén az olyan nagy pedagógusok, mint *Pestalozzi*, *Girard* és *von Fellenberg* sokat tettek azért, hogy az oktatás általánossá váljon, amit a 19. század első évtizedeiben a legtöbb kantonban az iskolakötelezettség bevezetésével el is értek.

Az első egyetemet *II. Piusz* pápa alapította 1495-ben Bázélban. A 19. században több kanton saját főiskolát hozott létre. A Szövetség 1855-ben alapította Zürichben a Szövetségi Műszaki Főiskolát. Azt a többszöri kísérletet, hogy a szövetségi államnak nagyobb befolyása legyen az oktatásügyre, ez ideig minden népszavazás megghiúsította. Az utolsó átfogó – a hetvenes évek elején kezdődő – oktatási reform már a plurális társadalom kihívásaira próbált válaszokat adni, így legfontosabb célkitűzései változatlanul érvényesek:

- Az oktatásnak segítenie kell a gyermekek képességeinek legteljesebb kibontakoztatását.

- Csökkenteni kell az oktatási lehetőségekhez való hozzáférésben mutatkozó esélyegyenlőtlenségeket (akár nemek, akár társadalmi rétegek, akár régiók közötti egyenlőtlenségekről van szó).

- Nagyobb átjárhatóságot kell biztosítani az egyes iskolatípusok között.

- Szorgalmazni kell a kantonok oktatási rendszereinek közelítését, a kantonok közötti oktatási együttműködések.

2. A magániskolák

Minden kantonban lehetőség van magániskolák működésére, melyeknek az ún. primér-iskolákban (az első 6 osztály) a kanton tanterveire kell alkalmazkodniuk. Az alsóbb iskolafokon kevesebb a magánintézmény, inkább az iskolakötelezettség előtti és az azon túli korosztályok számára létesítenek ilyeneket. A szakképző intézetek, a középiskolák és a hátrányos helyzetű vagy fogyatékos gyerekeket oktató iskolák között gyakrabban találunk egyházi és más magániskolákat. Ezek többségükben a szövetségi állam vagy a kanton pénzbeli támogatását élvezik.

Különösen nagy számban található magániskolák a kísérleti jellegű, alternatív intézetek között. Ezek kis diák- és tanárlétszámú, speciális körülmények között működő iskolák, melyeknek gyakran felróják, hogy tulajdonképpen nem jelentenek igazi alternatívát, mert egy kis létszámú diáksággal és tanári karral, családi viszonyok között dolgozó iskola lehetőségeit és módszereit nem lehet minden további nélkül átültetni egy nagy állami iskola keretei közé.

3. Az iskolaszervezet

Mint már említettük, a „svájci iskolarendszerről” csak pontatlan és hiányos képünk lehet. Ha pontosak akarnánk lenni, akkor 26 különböző rendszert kellene bemutatnunk.

Mivel jónéhány kanton csekély lélekszámú, anyagi ereje is véges, csak kevésben tudnak minden iskolatípust működtetni. Ezért Svájc és a kantonjai az oktatásügy területén is együttműködésre vannak „ítélve”.

Az iskoláskor előtti nevelés

Ez az óvodai szint kantononként eltérően a 3-4., sőt helyenként az 5-6. életévtől kezdődik és az iskolába lépésig tart. Az óvodák többsége magánkézen van. Az óvodába járás nem kötelező, de napjainkban a gyerekek kb. 90%-a jár legalább 1 évig óvodába. Az óvodai nevelés feladata a gyermek személyiségének kibontakoztatása, a szocializáció segítése, az esélykiegyenlítés (különösen a vendégmunkások gyermekeinek esetében), esetleges fogyatékoságok korai felismerése és az iskolára való előkészítés.

A primér iskola (elemi iskola)

Ez a fokozat néhány kantonban 4, illetve 5, a legtöbb helyen azonban 6 évig tart. Az alapvető ismeretek és képességek fejlesztése mellett fontos feladat – például egyes német nyelvű területeken – a fokozatos áttérés a svájci német dialektusról az írott („irodalmi”) német nyelv használatára.

Az utóbbi évek nevezetesebb reformjai ebben az iskolai fokozatban a matematika, az anyanyelv és a második hivatalos nyelv oktatásához kapcsolódtak. Az iskolák törekvései közé tartozik az egyénre szabott fejlesztési programok kidolgozása és a szülők, a család intenzívebb bevonása az iskolai nevelésbe.

Az első szekundér fokozat („felső tagozat”, alsó középfok)

Valószínűleg ebben a fokozatban a legváltozatosabbak a kantonok iskolarendszerei. Ez a fokozat is változó időtartamú, 3-tól 5 évig tartó és különböző orientációjú iskolatípusokkal rendelkezik.

Az „Oberschule” és különösen a „Realschule” gyakorlati ismeretek közvetítésével valamelyik szakma tanulására készíti elő a diákjait. A „Sekundarschule” magasabb képzést igénylő szakmákra és bizonyos gimnáziumi típusokra készít elő, míg az ún. „Progymnasium” és részben a „Bezirkschule” kifejezetten a gimnáziumra készítik fel a tanulókat. A francia nyelvű Svájc ezen iskolafokozata a „Gesamtschule” keretén belül egyesíti a felső tagozat különböző típusait. Egyesítési törekvések a német nyelvű területeken is vannak, jóllehet ezek a kísérleti szakaszon még nemigen jutottak túl.

Kisegítő és gyógypedagógiai iskolák

A nehezebben tanuló gyerekeket kisegítő osztályokban tanítják, a súlyosabban értelmi fogyatékos és mozgássérült gyermekeket pedig különleges iskolákban vagy bentlakásos intézetekben. Egy-egy gyerek az iskolapszichológusnak, az iskolaorvosnak és az iskolaigazgatóságának a szülővel való megegyezése alapján kerül az ilyen tanintézetbe. A kisegítő osztályok módszerei és programjai a diákok fizikai, szociális és intellektuális képességeinek sok esetben nem felelnek meg. Ezért több kísérlet folyik a nehezebben tanuló diákok rendes osztályokba való integrálására, ami különösen a diákok iskola utáni beilleszkedését segíti elő.

A második szekundér tagozat (közéiskola, felső középfok) 16-20 évesek számára

A felső tagozat elvégzése után a diákok vagy szakmát kezdenek tanulni a szakmunkásképzőkben, vagy pedig tovább tanulnak az ún. továbbképző iskolákban. Ezeknek három típusa létezik:

A 10. iskolaév

Főként olyan diákok látogatják ezt az osztályt, akik még nem döntöttek a pályaválasztásukról, vagy olyanok, akik különböző okok miatt még nem érték el azt az eredményt, amelyre képesek lennének. Ezt a lemaradást hozhatják be itt.

Diplomát adó közéiskola

Két típusa létezik: a kereskedelmi közéiskola és a tanítói végzettséget adó iskola. Mindkét típusban túlnyomóan lányok tanulnak, jóllehet az intézmények mindkét nem számára nyitottak.

Érettségit adó (magasabb szintű) közéiskola

Az itt szerzett érettségi bizonyítvány minden svájci főiskolán és egyetemen felvételre jogosít. Ez az iskolatípus igen nehéz, 11 tárgyból álló érettségivel zárul. Öt tagozatot ismerünk, melyeknek megfelelően öt érettségítípus van. Kilenc tárgyból valamennyi típus diákjainak érettségizniük kell: anyanyelv, második hivatalos nyelv (német, francia vagy olasz), történelem, földrajz, matematika, fizika, kémia, természettudományok, zene vagy rajz. Ezekhez jön a szakosodásnak megfelelően további két tárgy: a *klasszikus típusban* latin és görög; a *latin és modern nyelvű típusban* latin és vagy a harmadik hivatalos nyelv vagy pedig az angol, a *matematikai-természettudományi típusban* az ábrázoló geometria, plusz a harmadik hivatalos nyelv, vagy az angol; a *modern nyelvű típusban* a harmadik hivatalos nyelv vagy az angol, plusz az angol vagy egy másik modern nyelv, leginkább a spanyol vagy az orosz, a *közgazdasági típusban* a közgazdaságtan és a harmadik hivatalos nyelv vagy az angol. Tehát minden érettségiző legalább három, de inkább négy nyelvből tesz érettségi vizsgát, ami más országokban is követendő példa lehet.

A többnyelvűség egyébként is Svájc egyik irigylésre méltó jellemzője. Különösen érdekes ez az olasz nyelvű kantonra, Ticinora, melynek érettségizett fiataljai részben a német nyelvű zürichi, részben a francia nyelvű lausannei vagy genfi egyetemeken tanulnak, nem rendelkezvén saját anyanyelvű egyetemmel. Igaz, hogy a nyelvi rokonságból következően az olasz anyanyelvűek a franciát, és fordítva, a német anyanyelvűek az angolt beszélik legszívesebben és legjobban mint idegen nyelvet, de általánosságban is elmondható, hogy egy érettségizett fiatal legkevesebb három idegen nyelvből szerez jó vagy nagyon jó ismereteket. Mindemellett a gyakori vegyes nyelvű házasságok és a különböző nyelvű területek közötti mobilitás következtében nagyon sok fiatal beszél két nyelvet anyanyelvi szinten. A kétnyelvűség nemcsak az érettségizett fiatalok körében gyakori, mert a kétnyelvű (német és francia) kantonok lakosai két nyelv határán élve két „anyanyelvvél” nőnek fel.

A közéiskolai oktatás már hosszú évek óta viták középpontjában áll. Vannak, akik a kiválasztás szigorúságát bírálják, mások a szélesebb nyitás ellen érvelnek. Valószínű azonban, hogy a jövő svájci közéiskolája strukturális szempontból nem sokban különbözik majd a mostanitól, mert a svájci oktatási rendszert főleg a hirtelen reformoktól való tartózkodás és a hagyományokra való támaszkodás jellemzi. Bár a svájci oktatási rendszer legfőbb sajátosságának kétségtelenül a nyelvi, kulturális, gazdasági földrajzi stb. különbségek miatti sokféleség, változatosság tűnik, a közoktatás színvonala egységesen jó, amire nem utolsó sorban az iskolából kikerülőök többnyelvűsége, továbbá a környezet-

a viselkedés- és a munkakultúra színvonala, valamint az ország magas tudományos-műszaki szintje is megfelelő bizonyítékokat szolgáltat.

Iskolareformokra, alternatív iskolák nyitására a svájci rendszer a a magániskolák keretében nyújt szabad lehetőséget.

Az alternatív iskolák

A „szabad” iskolák fejlődése Svájcban 1900-tól máig

A ma létező alternatív iskolák gyökerei a 20. század első évtizedeire nyúlnak vissza. A századforduló táján nőtt a társadalom széles rétegeinek elégedetlensége a hagyományos iskolákkal szemben, az emberek új módszereket, iskolatípusokat követeltek.

A század első évtizedében nyílt néhány Montessori-iskola az olasz és francia nyelvű Svájcban, majd 1910-ben Lausanne-ban a spanyol anarchista és pedagógus, Ferrer eszméinek elkötelezett intézet kezdte meg működését. 1926-27-ben nyíltak meg az első Rudolf Steiner-iskolák Baselban, illetve Zürichben. 1934 tette át a Németországból emigrációba kényszerült Paul Geheeb az 1910-ben alapított Ecole d'Humanité nevű iskolájának székhelyét Bern kantonba, Goldernbe. A reformiskolai eszméknek a II. világháború előtti időkben Genf volt a központja. Az erős politikai megosztottság következtében azonban 1933-tól kezdve ez a haladó mozgalom teljesen szétesett.

A reformiskolai mozgalmak svájci újjászületése több mint negyed századot váratott magára. A hatvanas, de különösen a hetvenes években pedig több Montessori-iskola létesült. A hetvenes évektől kezdve pedig egyre több „szabad”, reformiskolát alapítottak olyan szülők és pedagógusok, akik sem Rudolf Steiner, sem Maria Montessori, sem pedig Paul Geheeb eszméitől nem akarták magukat befolyásoltatni, vagy ahogy ők látták: „beszűkített” 1972-ben alakult az első ilyen szabad iskola, melyet azonban a zürichi kormányzat „elégtelen teljesítmény” miatt hamarosan bezárattott.

Jelenleg 52 alternatív, illetve szabad iskola működik Svájcban. Ezeket a következőképpen lehet csoportosítani:

25 Rudolf Steiner féle és ehhez nagyon közel álló iskola

5 Montessori-iskola

11 szabad középiskola és ezekkel rokon iskola

11 a fenti csoportokba nem sorolható különböző jellegű iskola.

További 7 iskola alapítása folyamatban van. Ezek az iskolák csekély számuk és kis létszámú diákságuk alapján nem képviselnek nagy súlyt a svájci oktatásügyben, sokféleségükről és elkötelezettségükről azonban az állami, hagyományos iskolák képviselői is elismerően nyilatkoznak.

Az állami és a szabad iskolák viszonya

Az alternatív iskolákat alapító pedagógusok élesen kritizálják az állami iskolai igazgatást, nézeteik megvalósítását ezek keretén belül nem látják biztosítottak. Kritikájuk leginkább az állami iskoláknak az iskolaigazgatóság általi politikai befolyásolhatóságát, nehézkességét, tekintélytiszteletét és fantáziátlanságát veszi célba. Az állami oktatásügy megakadályozza különböző pedagógiai programú iskolák kialakulását, a tanárok állandó ellenőrzése pedig a pedagógusok alkotó- és újító erejének kibontakoztatását gátolja. A szabad iskolákat leginkább az állítja szembe az állami intézményekkel, hogy az állami keretek között nem lehetséges szabad és alkotó pedagógiai tevékenység.

Az állami iskolák természetesen visszautasítják ezeket a vádakot és rámutatnak az állami rendszeren belüli lehetőségeikre és eredményeikre, hangsúlyozva, hogy bármely

pedagógiai eredmény elérésére valóban csak akkor van lehetőség, ha a hatóság nem felügyelőként és előjáróként, hanem tanácsadóként és segítőként lép fel, és elsősorban az iskolahasználók, nem pedig az állam érdekeit tartja szem előtt.

Ahhoz, hogy az állam ebben az értelemben rugalmas és nyitott maradjon, vagy hogy ilyenné váljon, feltétlenül szükséges az alternatív iskolák tapasztalatainak tanulmányozása, és felhasználása a közös cél, a független, emberközpontú iskola érdekében fel kell használni. Így bár az állami és a szabad iskolák kapcsolata nem súrlódásmentes, az állami iskolák igazgatói és pedagógusai is pontosan tudják, hogy a szabad iskolák létének pusztá ténye az ő autonómiájukat is növeli.

Néhány alternatív iskola bemutatása

1. Az *Ecole d'Humanité Goldernben*

Az iskolát 1910-ben Németországban „Odenwald”-iskola néven alapította a Geheeb-házaspár. Az iskola 1934-ben települt át Bern kantonba Goldern község Hasliberg nevű részébe. Ma 150, több országból érkezett diákkal (ezek nagyrésze bentlakó), 32 tanárral és 20 további munkatárssal működik az intézet. Primér-, szekundér-részleget, szövetségi érettségire előkészítő részleget, valamint az amerikai szekcióban Highschool-diplomát adó tagozatot találhatunk itt. Az évi tandíj 2000 frank körül van, a szociális helyzettől függően bizonyos esetekben ennek egy részét elengedik, vagy magánintézmények vállalnak tandíj-hozzájárulást. Az iskola független minden állami, egyházi intézménytől. Az iskola struktúrája még mindig az alapítók, *Paul és Edith Geheeb* elképzeléseire épül, a pedagógiai alapot azonban *W. Wagenschein* és *R. C. Cohn* eszméi adják. A tanítás viszonylag kis csoportokban folyik, az osztályzatokat a tanárok írásos jelentése helyettesíti. A diákok többféle módon vesznek részt a tanítás alakításában. Az első, ami a látogatóknak feltűnik, hogy nincs cigarettafüst a folyosókon, és hogy az alkalmazottak tegezik egymást (ez Svájcban korántsem általános!). Az iskola alapvető pedagógiai elvei a következők:

- a fogyasztói társadalom hatásainak csökkentése: a tévénezést és a zenehallgatást minimális szintre csökkentették, és az csak közös teremben lehetséges (pl. magnetofon nem lehet senki tulajdonában);
- egészséges életmód folytatása: egészséges táplálkozás, a dohányzás tilalma;
- a diákok felelősségvállalása: az iskola demokratikus szervei (konferenciák, iskolagyűlések, bizalmi tanácsok, „pénteki csoportok”) mind a diákok aktív részvételét követelik;
- az etikai fejlődés elősegítése. Az iskola nemzetközi jellege többféle nyelvet beszélő, bőrszínű és szociális helyzetű fiatalokat hoz össze, ezért is fontos pedagógiai cél a különböző előítéletek leépítése, legyenek ezek származással, bőrszínnel, nemmel vagy testi fogyatékkal kapcsolatban;
- diákok, nevelők családi együttélése: két nevelő él együtt egy házban 4-5 diákkal, és mint egy családban, úgy osztják fel egymás között a házimunkát és egyéb feladatokat;
- a személyiség fejlődésének és egyensúlyának biztosítása: sokoldalú foglalkoztatással. Eszközei: a kreatív tevékenységek például: ének- és táncscsoportok, elmélkedési foglalkozások, kerékpár- és gyalogtúrák, közös ünnepek.

2. A *Montessorri elemi iskola Bernben*

Az 1985-ben nyílt iskolának ma 26 diákja van, akik az 1-4. osztályokba járnak. Két tanítójuk van és két további oktatójuk, akik a zenei és a gyakorlati tárgyakat tanítják. Havi 450 frank a tandíj, ami azonban egyéenként változik. Az iskola Bern egyik hagyományos munkásnegyedében található, egy többemeletes lakóház első emeletén. A lakóházhoz

tartozik még egy kis kert is, ahol a lakók és a gyerekek a saját kis kertreszüket gondozzák, virágot és zöldségfélét természetnek. Az iskola fontos része egy nagy étkező, mely közös foglalkozások megtartására is alkalmas, ugyanakkor egyéni, nagyobb helyet igénylő munkák elvégzésére is lehetőséget ad. Innen nyílik a tulajdonképpeni osztályterem, ahol minden gyereknek megvan a saját helye, melyet tetszés szerint díszíthet, de emellett minden foglalkozás alatt szabadon változtathatja is az ülő- és munkahelyét. A fal melletti polcokon vannak a taneszközök, közöttük a Maria Montessori által kifejlesztett eszközök. Az osztálytermen keresztül jutunk a harmadik terembe, ahol kis könyvtár, a könyvek megismeréséhez szolgáló eszközök, valamint egy akvárium található. A tantervezés és a tananyagot részben Montessori útmutatásai szerint választották ki, de persze a mai követelmények szerinti elemeket is alkalmaznak, olyanokat, amelyek Montessori idejében még ismeretlenek voltak. A gyerekeket egy közös osztályban oktatják, ez a Montessori pedagógia egyik alapkövetelménye. Az iskola vezetősége (két tanítóból és a szülők három képviselőjéből áll) nemcsak a pedagógiai, hanem a pénzügyi vezetést is feladatának tekinti. A szülők részvétele az iskola minden ügyében nagyon lényeges. A nyilvánvaló pedagógiai elvek mellett a tanítók mindenben kikérik a szülők véleményét, és el is várják tőlük, hogy aktívan részt vegyenek az iskolai életben, legyen az kerti munka, főzés vagy különböző anyagok beszerzése. Tervezik az iskola kibővítését 6 osztályosra, de a berni iskolarendszer, ahol az elemi iskola 4 évig tart, ezt nem teszi lehetővé. Egy esetleges kibővítés a szekundér-fokozatra pedig azért nem valószínű, mert magának Montessorinak sem voltak tapasztalatai ezzel a fokozattal (bár közismert, hogy más Montessori-iskoláknak például Hollandiában és Németországban felső tagozatuk is van.)

3. Rudolf Steiner iskola Bázelen

Az 1926-ban alapított iskola a legrégebbi és a legnagyobb létszámú Waldorf-iskola Svájcban. Az összes Waldorf-iskola közül ez vette fel először a Rudolf Steiner nevet. Közül 800 diákja van, két párhuzamos osztállyal, az 1-től a 12. évfolyamig, kiegészítve 5 óvodával; 40 tanár és 20 további munkatárs végzi az oktatást. A diákok, mint minden Rudolf Steiner-iskolában sajátos programmal végzik a tanévet. Más gimnáziumba az átlépés lehetséges, csakúgy mint az érettségi megszerzése általában plusz 1 év elvégzése után. A tandíj egyénenként változik az iskola és a szülők megegyezése szerint.

A Rudolf Steiner által meghatározott tanterv 12 osztályos iskolára készült, és iskolatípusok közötti differenciálást nem teszi lehetővé. Az iskola szerves egész, ami lehetőséget nyújt a tanároknak arra, hogy minden témánál utalásokat tegyenek más tárgyakra, így a diák sem veszik el az anyagban, hanem az összefüggések által egy zárt egységet ismerhet meg.

A diákok teljesítményét írásos jelentések elemzik, csak az utolsó évben van osztályzás. Időről időre a tanár egy-egy idézettel, vagy kis verssel jellemzi a diákokat, akiket felszólít, hogy ezt a jellemzést gyakran olvassák el, tanulják meg és aszerint éljenek. Az első tanítási napon az iskola megünnepeli az elsősöket, és az individuális foglalkozás már ekkor kezdetét veszi. Az elsőtől a nyolcadik osztályig ugyanaz a tanár vezeti a diákokat, akinek a személyisége így rendkívül nagy szerepet játszik a gyermek fejlődésében.

Az első nyolc osztályban a következő tantárgyak vannak:

- anyanyelvoktatás, mesék, legendák, mondák;
- környezetismeret (kerti munkák, sütés, házépítés, ruhavarrás és a kovácsmesterség);
- testnevelés, mozgásművészet;
- természetismeret (állat- és növénytan, közettan);

- földrajz;
- számtan;
- idegennyelv-oktatás (modern nyelvek és a görög nyelv játékos megismerése);
- zeneoktatás (zenekari muzsikálás és egyénileg választható hangszeren való játék);
- a 7. és 8. osztályban jön az átmenet az olyan tárgyak irányába, melyek absztrakt gondolkodást követelnek, mint a képletekkel való számítás, algebra, fizika, kémia, csillagászat.

A 9-12. osztályokban szaktanárok váltják fel az eddigi tanárt. Biológia, fizika, kémia, német nyelv, történelem, földrajz, matematika és művészettörténet képviselik a hagyományos tárgyakat, melyek az esetleges érettségi követelményeinek felelnek meg. Továbbra is oktatják azonban a speciális Waldorf-tárgyakat: a kertészetet, festészetet, diókoraszót, szövést, faragást, fonást, karéneket stb. Ezekben az osztályokban a diákok mezőgazdasági, ipari és földmérési gyakorlatot is végeznek. Szerves része a tananyagoknak egy utazás Firenzébe a rajztanár és a művészettörténet tanárának a vezetésével. A színjátszás, s az ének- és zenekari fellépések is hozzátartoznak a tananyaghoz. Az óvodától kezdve az összes osztályfokon áthúzódik a mozgásművészet, az eurythmia oktatása, melyen belül, ha szükséges, mozgás-, testtartás-, légzés – és logopédiai terápiát is végeznek.

Az iskola pedagógiai, anyagi és pénzügyi irányítását a tanári konferencia végzi. A szülők intenzíven bevonják a pedagógiai munkába, de olyan speciális gazdasági és pénzügyi kérdésekben is kikérik a véleményüket és tanácsukat, melyek az ezt a feladatot végző tanár kompetenciáját meghaladják. A közös érdekek és gondok szükségessé teszik a svájci Rudolf Steiner-iskolák évente kétszer megrendezésre kerülő összkonferenciáját is. A tanárképzés alapvető feltétele a Rudolf-Steiner-iskolák létezésének, melyeknek saját tanító- és tanárképzőjük van Svájcban, ahol három év alatt a jelöltek megismerik az antropozófiát, és speciális gyakorlatokkal a módszertani alapokat is elsajátítják.

4. A *Schlössli Insben* (Bern-Kantonban)

Az intézet 1953-ban alakult és többnyire bennlakó diákokkal működik. Az óvodának és az általános iskolának 90 növendéke van, ezen kívül 40 fiatal látogatója a 10-12. osztályokat és további 15 felnőtt is jár az iskolába, pályaválasztás előtti információs osztályba és nevelőképzőbe. Kereken 80 tanár és munkatárs végzi az oktatást. A tandíj a szülők keresetétől és egyéb körülményektől is függ. Az intézet a svájci Rudolf Steiner-iskolák munkaközösségébe tartozik. A pedagógiai munka alapja Rudolf Steiner antropozófiája, de *Mahatma Gandhi*, *Carl Gustav Jung*, *Erich Fromm*, *Heinrich Pestalozzi* és *Karl Jaspers* tanaiból is beépítettek egyes elemeket, különösen a pedagógusok egyéni munkájába. Az iskola az államtól és a gazdaságtól független, a legfontosabb partnerek a szülők, akik anyagi helyzetüknek megfelelően támogatják az iskolát. Fontos kapcsolatot jelent az iskola baráti köre, a több mint 2000 korábbi diák a világ minden részén.

Politikailag nagyon elkötelezett az iskola, saját pártot alapított, az ún. Szabad Listát, mely a Zöldekhez áll közel. A Szabad Lista több képviselőt is küld a berni parlamentbe és a kormánytanácsba.

Az intézet abban látja fő feladatát, hogy az itt tanulóknak otthon adjon egy olyan gyermekellenes korbant, amelyben sok gyermek otthonalanná válik. A gyerekek 3-6 fős családias közösségben élnek, ami valóságos lehetőséget nyújt a gyermekek egyéniségének az alakítására. Az intézet lakói újjáalakított egykori paraszt- és uradalmi házakban élnek Ins községben. Egy változó összetételű gyerekcsoport állandóan javítja, építi-szépíti a lakásokat, melyekben nincs televízió. Az életet otthonossá teszi a környezet, a gyakori

gyalogtúrák és a kerti munka is. Ugyancsak lényeges nevelő erőnek tekintik a minden napok ritmusát. Reggelente kis összejeövetel van, azt akinek születésnapja van, megtapsolják, közleményeket hirdetnek ki, elszavalnak egy költeményt, együtt énekelnek. Gyakorlatok az ünnepségek, mint az advent, a karácsony, megünneplik a napforduló és a napéjegyenlőség napjait stb.

Az oktatás az óvodától a 9. osztályig 8-16 fős csoportokban történik, a szaktárgyi oktatás mellett a reggeli órákban epochális rendszerben foglalkoznak egy-egy téma valamennyi összefüggésével. Az oktatást hegymászó-, gyalog- és kenutúrák, valamint kézműves táborok egészítik ki.

A 10-12. osztály tulajdonképpen egy szociálpedagógiai diplomát adó középiskola. Az első évben a diákok tapasztalatot szereznek különböző élethelyzetekben, emberismeretben, a gyakorlati munkában, a saját testükhöz és a természethez való közvetlen viszony kialakításában. Átfogó ismereteket szereznek a művészetekről, a vallásról és az ökológiáról, valamint a különböző devianciákról, kábítószerekről. A 2. és 3. évben az ember áll az oktatás középpontjában; a diákok a természettudományokban, művészettörténetben, emberismeretben, filozófiában, pszichológiában, matematikában, továbbá német nyelvben és más idegen nyelvekben mélyülnek el. A specializálódás két irányban történik, fakultatív tárgyakkal: az egyik a művészi-kézműves, a másik a szociális-pedagógiai-ápolói szakirány.

A 12. osztályban rendezik meg az iskolai pályafutás csúcspontját jelentő színházi előadást. A végzős diákok ekkor készítik el önálló diplomamunkájukat. Az intézet szerves kapcsolatot tart fenn más iskolákkal, óvónő- és tanítóképzőkkel, ápolói és szociális gondozói iskolákkal, iparművészeti és képzőművészeti iskolákkal, ahol a Schlössli diákok továbbképezhetik magukat.

Az intézetben helyet kapott egy szabad nevelőképző szeminárium is felnőttek számára. Ez négy éves kurzust jelent, egy orientációs évvel és három munka melletti tanulóévvel. A képzés heti 6-8 tanítási órából és évente négy közös tanulmányi hétből áll. A képzés elméleti része a Schlössli-pedagógia elsajátításából áll, a tananyag többi részét pedig az érdeklődésüknek megfelelően választják ki a hallgatók emberismeretből, pedagógiából, társadalomismeretből, ifjúsági irodalomból és gyermekjátékokból. Művészeti-kézműves képzés is folyik, melynek keretében a hallgatók negyedévente egy önállóan készített kézműves munkát mutatnak be. A diplomamunka írásbeli munkából és előadásból áll. Az oklevelet a pedagógia munka, az írásbeli teljesítmény és a diplomamunka alapján kapják kézhez a seminaristák.

5. A *Freie Volksschule Affoltern*ben

Az iskolát 1973-ban alapították és ma a 15-20 diákot 2 tanítónő és egy szabás-varrást oktató személy vezeti. Hogy a költségeket alacsony szinten tudják tartani, az iskolában a szülők főznek és takarítanak. Az iskola egy felújított egykori lakatosműhelyben működik. Az átlagos tandíj havi 600 frank körül mozog. Az iskolában egyénre szabott oktatás folyik, s leginkább Pestalozzi, Freinet, Montessori és *Petersen* gondolatait építik be az oktatásba. Az iskola hat osztályt működtet, az 1-3. és a 4-6. osztályokat összevonva oktatják. A kezdeti nehézségek 1977-ben majdnem az iskola megszűnéséhez vezettek. Mivel egyre több „nehezebben” nevelhető gyereket vettek fel, az iskolát alapító szülők 1977-ben valamennyien kivették gyerekeiket az iskolából. Egy féleven keresztül egyetlenegy gyerek járt az iskolába.

Jóllehet a fent említett pedagógusok eszméi részben befolyásolják az oktatást, az iskola semmiféle világnézetnek vagy ideológiának nem kötelezte el magát. Alapeszméjük,

hogy minden gyermekben sajátos lehetőség rejlik, és az iskola feladata az, hogy ennek kifejlesztéséhez segítséget nyújtson. Minden gyerekeknek szüksége van szeretetre és elismerésre, senki sem befolyásolhatja őt valamiféle pálya, hivatás irányába. Az oktatás arra irányul, hogy a gyermek önbizalmát, tenniakarását, az együttműködésre való képességét, a közösségbe való beilleszkedését, a toleranciáját, a tanulás iránti veleszületett örömet és felelősségtudatát erősítse, de az iskolának mindezek érdekében sem szabad a gyermekre nyomást gyakorolnia. A tanárok kötelessége türelmesen és pontosan megfigyelni a diákokat és a különböző jelekből következtetve a diák érdekének legjobban megfelelő útmutatást adni. Nincsenek osztályzatok, se dolgozatírás, se feleltetés. A diákok semmilyen módon nem büntethetők, ha valamelyik valami rosszat cselekszik, azt vészjelzésnek fogják fel, a tanárok igyekeznek kideríteni a cselekedet okát és azt megszüntetni.

Ha a gyermeket nem érdekli a tananyag, akkor a tananyagban van a hiba, mást kell keresni. Türelmesen megvárják, míg a gyermek érdeklődése feltámad egy konkrét dolog, tevékenység iránt, mert tudják, hogy a gyermekek fejlődésének ritmusa nagyon különböző. Mivel nincs tanulási kényszer, ezért a gyermekek hamarosan vágyat éreznek a tanulás iránt, sőt olyanok is, akik más iskolákban a gyengébb tanulók közé tartoztak, itt hamarosan behozták a lemaradásukat. Az iskola működése rendkívül demokratikus. Nincs semmiféle hierarchia, az adminisztrációt minimálisra csökkentették.

A szülők gyűlése a legfelsőbb döntéshozó szerv, amely hetente ül össze. Mivel a tandíj összegét nem szabják meg kötelezően, ezért szegényebb családok gyerekei is jöhetnek ebbe az iskolába. A kezdeti nehézségek után mára egészséges munkalétkör alakult ki a tanítók és a diákok, valamint a tanítók és a szülők között is.

6. Az *Ecole de la Grande Ourse La Chaude Fonds*-ban

Az 1983-ban alapított iskola 1-9. osztályaiba ma 20 tanuló jár. Hét tanító és két további oktató neveli a gyerekeket. Az iskola gimnáziumra és szakmunkásképzőre készít elő. A szülők keresete alapján megállapított havi átlagos tandíj 400 frank.

Az iskola pedagógiáját Freinet és *Carl Rodgers* eszméi határozzák meg, de alapvetően egyik sem dominál. A tananyag Neuenburg kanton előírásait követi szabad, laza formában. Az iskola a Jura hegység lábánál fekvő francia nyelvű La Chaude Fonds ipari város egyik régi munkásnegyedében található. Egy négyemeletes ház földszintjét és első emeletét bérlik, ahol összesen 4 nagy, 3 kisebb szobájuk és 2 konyhájuk van. A termeket az iskolát alapító szülők hozták rendbe és szerelték fel a szükséges berendezésekkel. Az iskola nem bentlakásos, de azok a gyerekek, akik messzebről járnak be, az ebédet az iskolában fogyaszthatják el. Az osztálytermet szőnyeggel, virágokkal és a gyerekek rajzaival díszítik. Az iskolát nem ellenőrzi semmiféle hatóság, a szülők és a tanítók közösen határozzák meg az iskola céljait. A tanítás iskolaévenkénti tagozódását megszüntették, ami lehetővé teszi a messzemenően egyénre szabott oktatást.

Az iskola tanárai már kezdetől fogva tudatában voltak azoknak a veszélyeknek, melyek az alternatív iskolák lényegéből fakadnak. Ez a veszély többek között a kulturális gettó kialakulásában, a gyermekek marginalizálódásában, a más társadalmi helyzetű, nyelvű, bőrszínű gyermekekhez való hozzászokás hiányában és abban rejlik, hogy a szülők a családi és nevelési problémáikat gyakran azzal próbálják megoldani, hogy a gyereket alternatív iskolába íratják be. Tudják, hogy a gyerekek – jöllehet az iskola mindenki számára hozzáférhető – leginkább hasonló társadalmi csoportokból származnak, és bizonyos fokig igenis elit-képzés folyik az iskolában. A deformálódást azzal igyekeznek minimálisra csökkenteni, hogy eredményeiket, tapasztalataikat mindenki számára közzéteszik és szívesen fogadnak minden érdeklődőt az iskolában.

Az iskola pedagógiája azon alapszik, hogy a gyerekek természetük szerint kíváncsiak, ezért előbb-utóbb minden növendékben felébred a tanulás, a tudás iránti vágy. Minden diák a saját tempója szerint tanul és jelentkezik, ha egy-egy vizsgára felkészültnek érzi magát. Ha sikerül a vizsga, akkor egy osztályzat nélküli diplomát kap a gyerek, ha nem sikerül, akkor újra elkezdheti a felkészülést. A tanárok különösen ügyelnek a gyerekek munkamódszerére. A cél az, hogy minden gyerek megtalálja magának a legmegfelelőbb egyéni tanulási módszert, ami végül is oda vezet, hogy minden gyerek képes helyesen megítélni a maga tudásszintjét. Mivel az optimális egyéni tanulási módszerrel sok idő takarítható meg, a tanítási idő mintegy fele felszabadul a különböző témakörök alapos, közös kidolgozására. Ilyen témakörök például a téli természeti jelenségek, a hétköznapi élet a középkorban, Neuenburg kanton, a reneszánsz stb. Minden gyerek kiválaszt magának egy-két témát, amit a saját elképzelései szerint feldolgoz és az iskolai ünnepélyek alkalmával valamilyen formában bemutat. Ezek a komplex, izgalmas kutatómunkát igénylő tanulmányok a diákokban, sőt a szülőkhöz és a tanároknak is olyan növekvő érdeklődést váltanak ki, hogy az iskola igazoltnak érzi magát a választott út folytatásában.

7. A *Demokratisch – kreative Schule Schiltwald*-ban

Az iskolát 1974-ben alapította egy tanító-házaspár. Az iskolába az elsőtől a hatodik osztályig 25 gyerek jár. Hétközben a gyerekek internátusban laknak, hétvégére hazamennek a szülőkhöz. 2 tanító, 3 nevelő és 3 gyakornok végzi az oktatást és nevelést. A tandíjat – a legtöbb esetben – hivatalos intézmények fedezik, a szülők havonta 150-250 frankot fizetnek. Az alapító házaspár állami iskolákban azt tapasztalta, hogy ott csak tudásanyagot közvetítenek és a tanítás-nevelés iskola és szülői ház közötti megosztottsága nem eredményez egész-embert formáló képzést. Az iskola törekvése az egész-ember képzésre irányul. Ezt úgy igyekeznek elérni, hogy a gyermekek családhoz hasonló közösségekben élnek, amely a szoros interperszonális kapcsolat révén a képzés érzelmi hátterét adja. Az iskola pedagógiai meggyőződése szerint az ember, mely testből, lélekből és szellemből áll csak akkor tud helyesen növekedni, ha minden életterületen kibontakoztathatja szükségleteit. A reguláris iskolákban a tanulók egy részénél tanulási nehézségek mutatkoztak, ezért az iskola kezdeti célkitűzéseihez idővel egy terápiás komponens is társult, melynek köszönhetően a betegbiztosító elismeri és pénzbeli támogatásban részesíti az intézményt. A felvételi életkort csökkentették, így ma átlagban 10 éves korúak a belépő diákok; a primér-iskola végéig itt maradnak és a cél az, hogy ezután ismét be tudjanak illeszkedni egy normál intézmény keretei közé. Ez az iskola tulajdonképpen nem is annyira alternatívája a normál iskolának, mint inkább kiegészítője. Sokszor az állami iskolák küldenek hozzájuk olyan diákokat, akik valamilyen fogyatékossg (pl. dyslexia) miatt ott nem képesek lépést tartani.

A tanítás a következőképpen zajlik: a diákok hétfő délelőtt érkeznek vissza az otthon eltöltött hétvégéről és péntek délután hagyják el az iskolát. Minden iskolanap közös összejövetellel kezdődik: meditáció, éneklés, szavalás, vita, aktuális kérdések megbeszélése szerepel a programban. A gyerekeket mentálisan felkészítik a várható iskolai feladatokra. A délelőtt a kognitív tárgyaké, de minden nap csak egy-egy téma kerül sorra. Minden gyerek egyéni tempó szerint dolgozik, mindegyik egyéni, a saját tehetségének, fogyatékossgának megfelelő oktatási program szerint. 12 gyerekre jut egy tanítónő, de egy nevelő vagy gyakornok szintén rendelkezésre áll. A délutáni pihenő után kezdődik a házi feladatok elkészítése. Eztán zenei, gyakorlati vagy sportfoglalkozások következnek. A tanításon kívüli időben a gyerekeket 3 nevelő és 3 gyakornok vezeti, kíséri.

Az iskola alapeszméjének kifejezésére a delphi Apolló-szentély bejáratának feliratát vették át, központi jelentőséget tulajdonítanak tehát az önmegismerésnek. A gyerekek meg kell ismernie saját képességeit, tulajdonságait, hibáit és gyengéit, az erejét és annak határait. A közvetlen tapasztalatok, a közös megbeszélések, viták, a mindennapos gyakorlati munka, az önismeret és az önmegvalósítás forrásai.

8. *Abteilungsübergreifende Versuche an der Oberschule (AVO)*

Zürich kantonban 1977-ben kezdődött a felső tagozatban egy kísérlet. A primér-iskola után a felső tagozat, mint fentebb leírtuk, 3 iskolatípusból áll: a szekundér-iskola, a Realschule és az Oberschule. Az ezekbe a típusokba való belépéssel a gyermek pályaválasztása nagyrészt meghatározott az iskolák jellegénél fogva. Mivel a belépő diákok nagyon fiatalok, a legtöbben nem tudják pontosan, hogy milyen pályát választanak. Így vagy végigcsinálják az iskolatípus által meghatározott programot és „sodródnak” egy bizonyos pályára, vagy pedig, ha rájönnek, hogy a nekik nem megfelelő iskolatípust választották, akkor kilépnek és másikkal próbálkoznak, akkor viszont értékes időt, 1-2 év veszítenek. A kísérlet célja, hogy a pályaválasztást minél későbbre halasszák.

Az Abteilungsübergreifende Oberschule (= Tagozatáthidaló felsőtagozat, AVO) az eddigi hármas tagolódást kettősre változtatja, két különböző nehézségi fokú tagozatra. A korábbi három iskolatípussal ellentétben a tantervek és az oktatott tárgyak nem különbözőek, mindkét tagozat ugyanazzal a programmal dolgozik, de két különböző nehézségi fokon. Így akár tanév közben is – a teljesítménytől függően – felfelé és lefelé léphetnek a diákok.

Az eddig ismertetett alternatív iskolákkal ellentétben, ez a kísérlet a Zürich kantoni állami iskolákban folyik (9 iskolát vontak be, önkéntes alapon), s a kanton fedezi a kísérlet költségeit.

Tapasztalatok: A primér iskola végén sokkal könnyebb a diákot az egységes programú felső tagozat osztályaiba beosztani, mint a korai szelekciót jelentő 3 iskolatípusba. A diákok tehetségük és szorgalmuk alapján könnyebben elérhetik egyéni céljaikat. A mobilitás lényegesen nagyobb, mint korábban, mert évente 2-3 alkalommal kerül sor a diákok új beosztására, és különösen az első évben gyakori a mobilitás. Mivel nincsenek osztályzatok, a beosztás a diákok, a tanárok és a szülők megegyezése alapján történik. Az első 10 évben a diákok mintegy 40%-át helyezték egyszer vagy többször más nehézségi fokú részlegbe. Egy másik kedvező tapasztalat, hogy megszűntek az Oberschule diákjait súlytó előítéletek (buta gyerekek iskolája), mivel most minden diák ugyanazokat a tárgyakat tanulja.

Hátránya ennek az iskolaszervezetnek az, hogy a tanároktól több szervezési munkát követel. Gyakorik a tanári konferenciák, amelyek nélkül az együttműködés nem lenne lehetséges.

Ugyanazt a diákot a különböző nehézségi fokozatok miatt több tanár tanítja. A tanárok szorosabb együttműködésén túl, az iskolaszervezési gondok is nagyobbak, amikor pl. project-hetet vagy osztálykirándulást szerveznek. Ugyancsak intenzívebb a kapcsolat a szülőkkel. Mindemellett az eredmények azt mutatják, hogy mindez sikeres és követendő példa lehet más kantonok számára is.

9. *Továbbképző iskola Zugban*

Az 1972-ben alapított középiskolában 16 tanár felügyelete mellett 60 diák tanul. Zug kanton diákjainak ingyenes az iskola (a többiek 3000 frankot fizetnek évente). A tananyagot 1972 és 1975 között a freiburgi egyetem munkaközössége dolgozta ki a tanárok, a helyi hatóság és a diákok közreműködésével. Az iskola nevelési koncepciója a német pedagógus *Hartmuth von Hentig* gondolataira alapozódik. A tananyagok között szokatlan

tárgyak, mint pl. a személyiségképzés, társadalomismeret, tömegkommunikáció, egészségtan és integrált természettudományok szerepelnek. Az iskola demokratikusan szervezett, diákok és tanárok együttesen határozzák meg a tanítás és az iskolai élet menetét. Közös konferenciák, közösen szervezett tanórák stb. járulnak hozzá, hogy szoros legyen az együttműködés.

A szülőket csak lazán vonják be az iskolai életbe, de lehetőséget nyújtanak nekik, hogy tanfolyamokon vehessenek részt.

Az iskolában mellőzik az osztályozást. A látogatóknak azonnal feltűnik, hogy a tanárok és a diákok tegeznek egymást.

Az oktatott tárgyak között magas az aránya a társadalomismereti tárgyaknak. A két-éves iskola tananyagát 4 kurzuscsoportba osztották fel: Az első csoport, amelynek az „Egyén és társadalom” nevet adták, 13 tárgyat foglal magába, többek között olyanokat, mint a munkatechnika, társadalomismeret, személyiségképzés, szakmaismeret, fejlődő országok és a világ vallásai.

A „Zene és Művészet” elnevezésű csoportban mindenekelőtt a rajztanár, a zenetanár és egy művészettörténész által közösen vezetett „kontrasztok” tárgyat tanítják. A harmadik csoport a matematikát és a fizikát foglalja össze. A negyedik tantárgyegyüttes a nyelveket, németet, franciát, angolt és az olaszt tömöríti. A záróvizsga alkalmával minden diáknak mind a négy csoportból egy-egy tantárgyat kell választania, melyekből szóbeli vizsgát tesz le.

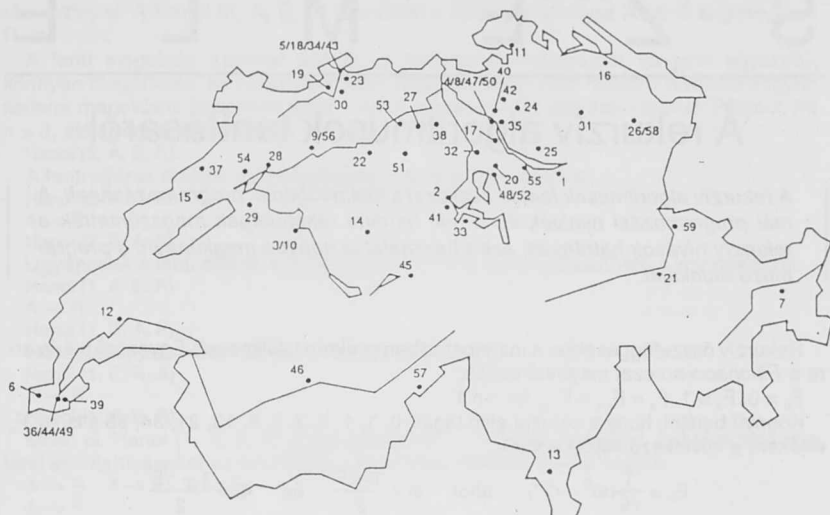
A tanítás kiegészítéseként az első félévben egy munkahetet tartanak a személyiségképzés témakörben, a második félévben 3 hetes szakmabeli vagy szociális gyakorlatok következnek, a harmadik félévben egyhetes látogatás egy francia nyelvű iskolában és egy színjátszó hét, melynek végén nyilvános színházi előadást tartanak a diákok.

A tanfolyamok kötelező, kötelezően választható (pl. angol vagy olasz) és szabadon választható tárgyakból tevődnek össze. Az oktatás interdiszciplináris, több tanár közösen oktat, pl. a személyiségképzést egy pszichológus és egy szociális dolgozó, vagy pedig a társadalomismeretet egy szociális dolgozó és egy történész.

Jóllehet osztályzat nincs, a diákok teljesítményét rendszeres dolgozatokkal ellenőrzik, melyeket pontoznak. Csak ha az elérhető pontok 80%-át megszerezte a diák, akkor sikeres a munkája. Ha ezt nem érte el, akkor a dolgozatot, természetesen más kérdésekkel megismételheti, s csak azután adja a tanár a végső értékelést. Így csökken a vizsgafélelem, anélkül azonban, hogy a motiváció csökkenne.

Ez az iskola ún. „diplomát adó középiskola” és a 10.-11. osztálynak felel meg. Más ilyen típusú iskolákhoz hasonlóan, ennek az alternatív középiskolának az általános ismeretek kiszélesítése, elmélyítése, pályaválasztási tanácsadás és előkészítés, valamint a személyiség fejlesztése a feladata. A többi „diplomát adó” iskolához hasonlóan itt is ápolói, szociális, nevelői, adminisztrátori, valamint művészeti és technikai pályákra készítik elő a diákokat. Ezeknek az iskoláknak – mivel programjukat államilag nem határozták meg, és ezáltal nem szűkítették be őket – nagyobb lehetőségeik vannak új didaktikai és pedagógiai módszerek bevezetésére és „alternatív” tárgyak, formák kiválasztására.

9 intézmény részletesebb bemutatásával igyekeztünk érzékeltetni azt a széles skálát, ideológiai, pedagógiai, szervezeti sokszínűséget, amit az alternatív iskolák kínálnak. Talán sikerült bizonyítani, hogy a közhiedelemmel ellentétben a svájci magániskolák többsége nem méregdrága internátus, hanem szerény anyagi feltételek között működő, a szülők és pedagógusok önfeláldozására alapozó, igazi pedagógiai műhely.

1. ábra
Alternatív és szabad iskolák Svájcban

Az Olvasó sok azonosságot is felfedezhetett az alternatív iskolák történetében, működésében. Már az iskolaalapítás indítéka is közös, az állami iskolarendszerrel szembeni elégedetlenség, a vágy valódi emberi kapcsolatok és az igazi alkotó munka iránt. Közös a finanszírozási nehézségek is, melyeknek következtében sok iskola bezárta kapuit, s szűnik meg napjainkban is. Közös a minden iskolarendszerben nélkülözhetetlen erjesztő hatás, melynek eredményeképpen az állami iskolák is bizonyos sikeres alternatív módszereket, programokat átvesznek, s ezzel saját struktúrájukat és működésüket is – kis lépésekkel ugyan, de – megreformálják.

S végül talán a legfontosabb közös vonása az alternatív iskoláknak az a hallatlan elkötelezettség, amellyel a tanítók, tanárok munkájukat végzik. A diákokkal való együttélés intenzitása és tartóssága, a szabadidős programok, többhetes táborok vezetése, a magánélet szinte teljes feladását jelenti. Ez olyan pedagógus szerep, amire nyilván nem minden tanár alkalmas, de azok, akik ilyen iskola elindítására vagy ilyen kísérletben való részvételre gondolnak, efféle elkötelezettség nélkül aligha lehetnek sikeresek.